

фофункціональних порушень виявлено серед учнів інноваційних закладів (відповідно 126,46 випадків на 100 дітей проти 102,36 випадків у міських школах і 82,34 — у сільських; $p \leq 0,001$). Достовірно вищі в інноваційних закладах і показники захворюваності на хвороби ока та його придаткового апарату (26,62 випадків на 100 дітей, що в 1,4 рази вище, порівняно з міськими традиційними школами, та у 4,4 рази — з сільськими ($p \leq 0,01$)), на хвороби кістково-м'язової системи (27,58 випадків на 100 учнів, що відповідно в 1,2 та 1,8 рази вище, ніж у міських та сільських навчальних закладах, $p \leq 0,01$), на хвороби сечостатевої системи (6,02 випадків на 100 учнів, $p \leq 0,05$). Це підкреслює невідповідність навчального навантаження і режиму дня учнів інноваційних закладів їхнім віковим та морфофункціональним особливостям.

У результаті комплексної оцінки стану здоров'я учнів різних типів загальноосвітніх закладів встановлено, що третина всіх обстежених дітей мала I групу здоров'я. Достовірну більшість учнів з хронічною патологією (III групи здоров'я) було виявлено в інноваційних закладах, порівняно з традиційними школами: 33,91% проти 25,29%, $p < 0,05$.

Отже, збільшене навчальне навантаження у сучасних інноваційних загальноосвітніх закладах та несприятливо організований навчально-виховний процес на фоні порушень у режимі дня призводять до зростання хронічної патології, підвищення рівня поширеності хвороб органів зору, опорно-рухового апарату, до збільшення кількості учнів з дисгармонійним фізичним розвитком, до зростання процесу астенізації.

Висновки

1. Нераціонально організований навчально-виховний процес у школах, високе навчальне навантаження і несприятливий режим дня негативно впливають на фізичний розвиток та стан здоров'я дітей середнього шкільного віку.

2. Найсуттєвіші відхилення у стані здоров'я спостерігаються в учнів інноваційних закладів (загальна патологічна ураженість у цих закладах на 24,1% вища, ніж у міських традиційних школах та на 44,1% — ніж у сільських традиційних школах ($p \leq 0,001$)).

3. Високий рівень сумарного навчального навантаження та обсягів домашніх завдань в інноваційних навчальних закладах спричиняє більш глибокі порушення режиму дня та гігієнічних засад умов життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гігієнічні проблеми збереження здоров'я дітей у сучасних умовах реформування освіти в Україні / А.М. Сердюк, Н.С. Полька, Г.М. Єременко та ін. // Гігієна населених місць: 36. наук. праць. — К., 2004. — Вип. 43. — С. 402-406.

2. Коренев М.М., Даниленко Г.М. Здоров'я дітей шкільного віку: проблеми і шляхи їх вирішення // Журн. АМН України. — 2007. — Т. 13, № 3. — С. 526-532.

3. Кучма В.Р. Физиолого-гигиеническое обеспечение модернизации структуры и содержания общего образования в России // Гігієна населених місць: 36. наук. праць. — К., 2004. — Вип. 43. — С. 406-412.

ВИДАТНИЙ ДІЯЧ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ

Біографічний нарис до 85-річчя кафедри гігієни праці та професійних захворювань Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця та 80-річчя творчої та наукової діяльності Г.Х. Шахбазяна

П

айк Хачатурович Шахбазян народився 1896 року у Вірменії у багатодітній селянській сім'ї, що мешкала у с. Панік Єреванської губернії (нині Туреччина). Був старшим сином серед 8 братів та сестер. За часів Російської Імперії йому єдиному з усіх дітей вдалося закінчити Єреванську гімназію, а згодом, у 1916 році, вступити на медичний факультет Київського університету Святого Володимира. Навчання було припинене революцією. Та за першої нагоди Гайк Хачатурович повернувся до навчання і 1925 року закінчив Київський медичний інститут — це був перший радянський випуск.

Все його життя було присвячене благородній справі оздоровлення умов праці робітників, зайнятих в основних галузях вітчизняної промисловості та сільськогосподарства. Спочатку Г.Х. Шахбазян працював санітарним лікарем сільського району (с.м.т. Ржищів Кагарлицького району Київської області). За ініціативи Гайка Хачатуровича у цьому районі було створено будинок санітарної освіти.

З 1928 по 1939 роки він — науковий співробітник, а

**ЧАЙКА Ю.Г.,
ЯВОРОВСЬКИЙ О.П.**

Інститут екології і токсикології ім. Л.І. Медведя (ЕКОГІНТОКС), Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця

ВИДАТНИЙ І ЗНАНИЙ В УКРАЇНІ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ ПЕДАГОГ, ВЧЕНИЙ ТА ГІГІЄНІСТ, НАУКОВИЙ І ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ, ЧЛЕН-КОРЕСПОНДЕНТ АМН СРСР, ЗАСЛУЖЕНИЙ ДІЯЧ НАУКИ УРСР, ДОКТОР МЕДИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОР.. ВІН БУВ ФУНДАТОРОМ ВІТЧИЗНЯНОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ ДОСЛІДНИКІВ ВИРОБНИЧОГО МІКРОКЛІМАТУ ТА ПРОДОВЖУВАЧЕМ НАУКОВОГО НАПРЯМКУ ГІГІЄНИ ПРАЦІ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ, ЗАСНОВАНОГО ПЕРШИМ ЗАВІДУВАЧЕМ КАФЕДРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ГІГІЄНИ КИЇВСЬКОГО МЕДИЧНОГО ІНСТИТУТУ — ПРОФЕСОРОМ В.Я. ПІДГАЄЦЬКИМ.

ЛЮДИ. ПОДІЇ. ДОЛІ

потім — завідувач лабораторії мікроклімату Київського НДІ гігієни праці та профзахворювань. У 1939 році стає директором цього інституту і керує ним до 1952 р. (окрім 1941-1946 років). Очоливши кафедру загальної гігієни Київського стоматологічного інституту, він з 1932 року паралельно з проведенням наукових досліджень одночасно успішно займався і педагогічною діяльністю. На початку Великої Вітчизняної війни, маючи як науковець та директор броню, Г.Х. Шахбазян пішов добровольцем у діючу армію — був командиром санітарного протиепідемічного взводу медико-санітарного батальйону. Під час оборони Києва потрапив в оточення під селищем Лохвиця Полтавської області. Перебуваючи на тимчасово окупованій території, у 1941-1943 роках брав участь у партизанському русі. Разом з побратимами з лохвицького підпілля лікарями Б.С. Титовим та С.М. Ходжемировим він рятував юнаків та дівчат від вивезення до Німеччини, виготовляючи та надаючи їм медичні довідки з вигаданими діагнозами. У такий спосіб йому також вдалося врятувати від неминучої загибелі декількох громадян єврейського походження. Коли після звільнення Полтавщини справу Г.Х. Шахбазяна вивчали у СМЕРШі, він, завдяки участі у партизанській боротьбі, уник долі зрадника та повернувся до діючої Радянської Армії. Війну Г.Х. Шахбазян

закінчив у Відні у ранзі старшого викладача курсів вдосконалення медичного складу 1-го Українського фронту.

У 1946 році Гайк Хачатурович знову очолив Київський НДІ гігієни праці та профзахворювань (нині Інститут медицини праці АМН України). Зусиллями Г.Х. Шахбазяна заклад було перебазовано з будинку по вулиці Рейтарській до більш просторої будівлі на вул. Чкалова, 33. В інституті було відкрито аспірантуру, куди прийшли молоді науковці, які згодом виростили у відомих фізіологів, гігієністів, токсикологів та клініцистів — О.Н. Буркацька, Г.Є. Жирнова, Ю.І. Кундієв, Г.П. Охріменко, Є.І. Спину, Ф.М. Шлейфман та інші. В Інституті гігієни праці та профзахворювань він створив і обладнав нові сучасні лабораторії, розгорнув установки для експериментальних досліджень.

Докторську дисертацію на тему: "Основи гігієнічного нормування виробничого мікроклімату" Г.Х. Шахбазян практично завершив ще 1941 року (її врятувала під час евакуації дружина вченого Соф'я Яновська), проте офіційний захист відбувся лише у 1949 році.

У добре відомій монографії "Гигиеническое нормирование производственного микроклимата" (1952 р.) Г.Х. Шахбазян, аналізуючи стан гігієнічного нормування виробничого мікроклімату як комплексного чинника, що специфічно впливає на функцію терморегуляції, пише: "Відрив організму від середовища та ізольоване вивчення факторів зовнішнього середовища призвели, по-перше, до відставання у галузі створення гігієнічних норм, а по-друге, у деяких випадках визначили методологічно невірний підхід до питання щодо гігієнічного нормування". У цій книзі автором обґрунтовуються головні фізіологічні критерії, які мають використовуватися для оцінки та нормування виробничого мікроклімату: показники теплообміну, температура шкіри, потовиділення та теплосприймання.

Починаючи з 1952 року і до кінця життя його професійна діяльність була пов'язана з кафедрою гігієни праці та профзахворювань Київського медичного інституту. Протягом 1952-1972 років він був завіду-

вачем, а з 1972 по 1979 роки — науковим консультантом цієї кафедри, активно продовжуючи наукові дослідження та надаючи допомогу у підготовці аспірантів і молодих науковців.

Шахбазян Г.Х. — автор понад 200 наукових праць з питань гігієнічного нормування мікроклімату на промислових підприємствах, гігієни праці робітників різних галузей промисловості і сільського господарства, фізіології праці тощо. Наукові дослідження Гайка Хачатуровича та його учнів стали основою для розробки критеріїв і гігієнічних принципів регламентації мікроклімату виробничих приміщень, які увійшли до санітарного законодавства України і тодішнього СРСР. Він один з перших розпочав розробку теоретичних питань поєднаної дії несприятливого мікроклімату і хімічних речовин. У цей період кафедра стала основною ланкою підготовки кадрів для створеного у 1964 році Л.І. Медведем Всесоюзного науково-дослідного інституту гігієни і токсикології пестицидів, полімерів та пластичних мас (ВНДІГІНТОКСу, нині ЕКОГІНТОКС). Багато уваги приділяв Гайк Хачатурович профілактиці виробничо зумовлених захворювань (зокрема серцево-судинних), філософським питанням медицини та природознавства. За його редакцією колективом професорів і викладачів Київського медичного інституту було видано навчальний посібник "Основи запобіжного санітарного нагляду" (1975), в якому вперше у нашій країні узагальнено багаторічний досвід діяльності санітарної служби у цьому напрямку. Під його керівництвом та за його участі вийшли "Общая гигиена труда" (1970), "Гигиена умственного труда" (1964) та інші підручники і навчальні посібники. Посібник Р.Д. Габовича, С.С. Познанського та Г.Х. Шахбазяна "Гигиена" за загальною редакцією проф. Шахбазяна витримав три видання російською мовою, а також додаткове четверте видання 1984 року. Його перекладено азербайджанською, болгарською та іншими мовами світу. Ця книга вважалася найкращим підручником для студентів лікувальних факультетів колишнього СРСР. Він користується попи-

НАЙЛЮДЯНИШИЙ МІНІСТР ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

За матеріалами книги: **Л. Медведь. Спогади сучасників.** — Київ: Авіценна, 2005. — 271 с.

том серед студентів і нині.

Багато уваги Г.Х. Шахбазян приділяв вдосконаленню викладання гігієни у медичних інститутах. На початку 1960-х років завдяки зусиллям Гайка Хачатуровича на кафедрі гігієни праці відкрито клініку професійних захворювань.

Глибоко змістовні і оригінальні лекції проф. Шахбазяна Г.Х. завжди привертати увагу студентів і практичних лікарів. За його консультацією та під його керівництвом було підготовлено і захищено 22 докторські і понад 20 кандидатських дисертацій. Учні Г.Х. Шахбазяна стали керівниками лабораторій, кафедр, факультетів та інститутів у Києві, Донецьку, Ташкенті, Ашгабаті та багатьох інших містах. Він разом з проф. Ерманом І.М. є автором електротермометра та психрометра опору, разом з Голишевським П.С. — фрігометра — приладів, які широко використовували для гігієнічної оцінки мікроклімату.

Шахбазян Г.Х. багаторазово обирався членом Президії Вченої ради МОЗ УРСР, членом правління загальносоюзної і української спілки гігієністів, був членом редакційної ради загальносоюзних журналів "Гигиена труда и профессиональные заболевания" та "Гигиена и санитария", редактором релігійного "Гігієна праці, професійні захворювання" видання "Большая медицинская энциклопедия", експертом Всесвітньої організації охорони здоров'я та учасником багатьох міжнародних форумів. Разом з академіком В.Д. Тімаковим у складі радянської наукової делегації у 1956 році відвідував КНР та КНДР, зустрічався і був знайомим з президентом Кореї Кім Ір Сенем. У 1950 роки був головою державної експертної комісії Вінницького медичного інституту.

За багаторічну плідну наукову і педагогічну діяльність Г.Х. Шахбазяна відзначено орденами Трудового Червоного Прапора, "Знак пошани" та іншими державними нагородами. Та особливо він цінував медаль "За відвагу", яку отримав за участь у партизанському русі.

Професор Шахбазян був блискучим педагогом, уважним, вдумливим і вимогливим вихователем молоді. Його лекції для студентів та санітарних лікарів відзначалися глибоким науковим змістом, простотою та ясністю викладення навчального матеріалу.

Помер Гайк Хачатурович Шахбазян у 1982 році. Похований на Байковому цвинтарі Києва.

На кафедрі гігієни праці і професійних захворювань Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця та в Інституті медицини праці АМН України створено стенди і куточки, де яскраво представлено творчий науковий і педагогічний спадок цього талановитого і непересічного вченого зі світовим іменем.

В

ін часто називав себе міністром для важких часів, маючи на увазі повоєнний період. У середині тридцятих років, коли він уперше став заступником Наркома охорони здоров'я УРСР, було багато зроблено для створення фельдшерсько-акушерських пунктів, а облаштування пологових будинків на селі набуло політичної ваги. Записки з архіву вченого засвідчують, з яким розумінням та ентузіазмом він, селянський син, створював сільську мережу охорони здоров'я.

**ЧАЙКА Ю.Г.,
КОЛОНТАЄВА Н.В.**
Інститут екогієни
і токсикології
ім. Л.І. Медведя
(ЕКОГІНТОКС),
м. Київ

У 1944-1948 роках сільську систему охорони здоров'я йому ж таки довелося вибудовувати заново, підняти що називається з попелу. Старі форми та методи організації роботи не давали швидкого ефекту, і Левко Іванович знаходив нестандартні рішення. Успіху було досягнуто не тільки завдяки колективній роботі представників влади та громадськості, а також тому, що домінуючим принципом стала профілактика — як найефективніший та економічно вигідний важіль. Вивчався та успадковувався також досвід земської медицини свого часу. Саме земський санітарний лікар рятував селище від вимирання — допомагав долати голод та епідемії.

Постає логічне питання: чому нинішні горе-реформатори не звертаються до досвіду попередників, чому вдають із себе першопрохідців, вкотре заводячи охорону здоров'я у глухий кут?

Л.І. Медведь заряджає своїм ентузіазмом усіх навколо, знаходить нові форми та методи організації охорони здоров'я, приймає нестандартні рішення. Робочий день у тодішньому міністерстві був ненормований, часто обставини змушували Левка Івановича терміново проводити широкі колегії, збирати наради апарату співробітників установи не лише у денний, але й у нічних час. Робота вимагала максимальної напруги та була спрямована на ліквідацію важких наслідків війни.

МІНІСТРОМ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ ЛЕВКО ІВАНОВИЧ МЕДВЕДЬ СТАВ У БЕРЕЗНІ 1947 РОКУ. НА ТОЙ ЧАС ЙОМУ БУЛО ЛИШЕ 42 РОКИ.